

Zoeken naar de spirituele impuls

Interview met filosofe Tatiana Kochetkova

Tatiana Kochetkova in de tuin van het Louis Bolk Instituut voor biologische landbouw. (Foto: L. van Leijssen)

Het Louis Bolk Instituut voor biologische landbouw in Driebergen ligt pal aan het NS-station Dreiergen-Zeist. Op het Louis Bolk Instituut zelf heerst nijvere activiteit wanneer ik daar aankom, ergens tweede helft 2007. Tatjana Kochetkova weet zich met moeite uit een plots geplande vergadering te scheuren en staat mij in een van de zaaltjes te woord over de Russische denkers van de Zilveren eeuw. En over haarzelf.

Kunt u iets over uzelf vertellen en over uw persoonlijke achtergrond?

“Ik kom uit Oekraïne en ben aan de Universiteit van Kiev afgestudeerd. Mijn moedertaal is Russisch, mijn beide culturen zijn Russisch en

Oekraïens. Ik voel mij een burger van de wereld. De Europese cultuur is daarbij een onontbeerlijk onderdeel van me. Die cultuur betreft ook Kiev, één van Europa's oudste steden en bakermat van de Russische cultuur.”

Hoe bent u in Nederland terecht gekomen?

“In 1996 ben ik voor een master in sociale wetenschappen naar het Instituut voor Sociale Studies naar Den Haag gekomen. Ik kon zo iets zien van de wereld buiten Oekraïne. Politiek is echter niet mijn favoriete gebied; dat is meer de filosofie van de godsdienst, de metafysica en de spiritualiteit. In 1997 keerde ik terug naar Oekraïne, om in het najaar van 1998 weer naar Ne-

Tatiana Kochetkova schreef een proefschrift over de filosoof Solov'jov, 1853-1900 (Vladimir Solov'jov's theory of divine humanity, Kiev 2001) en onlangs een boek over zijn volgelingen uit de zogeheten Zilveren Eeuw van Rusland, een periode vóór en na de voorlaatste eeuwwisseling van ongeveer 30 jaar.

De boeiende mensen van de Zilveren Eeuw, belangrijke dichters en filosofen (zie kader), zijn in het westen grotendeels onbekend. Reden om Kochetkova (spreek uit: Kootsjetkóva) over hen wat nader aan de tand te voelen.

derland te komen voor een inspirerend congres onder leiding van Evert van der Zwerde. Ik leerde daar nieuwe mensen kennen, zoals Manon de Courten, Pauline Schrooyen en anderen. Hun centrum doet onderzoek naar een van mijn lievelingsdenkers, Solovjov. In januari 1999 kwam ik weer naar Nederland voor mijn promotie-onderzoek in Nijmegen, en na het behalen van mijn doctoraat daar deed ik postdoc-onderzoek aan de Universiteit van Humanistiek in Utrecht.”

Na Utrecht ben ik gaan werken op het Louis Bolk Instituut in Driebergen. Interessant werk. Ik houd me nu bezig met bio-ethiek en in het bijzonder met milieufilosofie. Dat is geen breuk met Solovjov. Spirituele ervaring geschiedt doorheen de natuur. De natuur is een spiegel van de Schepper. Ik heb bewust gekozen voor de biologische landbouw. Het is meer ethisch en ook holistisch. Ik ontleen er een spirituele inspiratie aan, ook omdat het over een biologisch onderwerp gaat. De holistische spirituele inspiratie past bij de biologische landbouw: voedsel produceren die harmonisch is voor de mens. Het gaat om leven in harmonie: met jezelf, met de wereld, met God.”

Kunt u iets meer vertellen

over uw levensbeschouwelijke achtergrond?

“Ik heb geen godsdienstige opvoeding gekregen. Het lezen van Plato, van de neoplatonisten en van Nicolaus van Cusa was voor mij een spirituele ervaring. Ik zie mij als een oecumenisch christen en als een universalist. Ik plaats mij binnen de christelijke traditie. Alle drie de christelijke confessies: orthodoxie, katholicisme en protestantisme complementeren elkaar als een weg naar God. Ze zijn geen alternatief van elkaar, ze staan niet tegenover elkaar. Ik ontving mijn geloof niet van een autoriteit, ook niet van mijn ouders, maar door mijn eigen ervaring, in de geest van Solovjov en de Zilveren Eeuw en in de geest van de hedendaagse zoektocht naar een authentieke spiritualiteit.”

Waar ging uw proefschrift over?

“Mijn proefschrift ging over de filosofie van Solovjov. Het proefschrift is een evaluatie van zijn

theorie van de goddelijke mensheid (*Divine Humanity*), de idee dat het menselijke wezen nog in een proces van realisatie is. Een goddelijk potentieel van de mens dat nog niet is gerealiseerd! Bij Solovjov is Christus het beeld van de mens, beeld van wat de mens kan worden; het goddelijke is een deel van de menselijke natuur. Zoals Christus is iedere mens een godmenschelijk wezen, heeft hij een goddelijk potentieel. Dit komt tot realisatie door ons menselijk leven. In Christus was het potentieel al gerealiseerd, bij ons echter is het alleen potentieel.”

Waar gaat uw laatste werk over?

“In mijn laatste boek* heb ik gekeken naar de filosofische en poëtische opvolgers van Solovjov in de Zilveren Eeuw. Een stroming in de Russische dichtkunst is geïnspireerd door Solovjov. Er zijn ook filosofische opvolgers van Solovjov.”

Wat zijn de Gouden Eeuw en de Zilveren Eeuw? Kunt u die namen uitleggen?

“De Gouden Eeuw van de Russische kunst en poëzie is begin 19^e eeuw, met mensen als Poesjkin, Lermontov... De Zilveren Eeuw is van 1890 tot 1922. Het einde van de Zilveren Eeuw in Rusland wordt gevormd door Lenins bevel een aantal dichters en filoso-

fen op een schip te zetten, richting Berlijn. Op zich was die handeling niet slecht voor de Russen, want deze mensen overleefden de verschrikkingen. Zij gingen verder met de filosofie. In de nazi-tijd zijn de meesten vanuit Duitsland geëmigreerd. Berdjajev naar Parijs, hij heeft de Duitse bezetting van Frankrijk overleefd. Semjon Frank, van joodse komaf, vluchtte via Parijs naar Groot-Brittannië in de jaren '30.”

In uw boek bespreekt u naast Solovjov vooral ook zijn volgelingen uit die zogeheten Zilveren Eeuw. Wie zijn dat?

“Daar is Berdjajev. Berdjajev was schrijver, essayist en filosoof. Hij was een overtuigd christen, met een Orthodoxe achtergrond, maar ondogmatisch. Hij leverde van binnenuit kritiek op de zwakke kanten van de Orthodoxie. Hij was ‘intolerant’ ten opzichte van het dogmatis-

Zilveren Eeuw, Rusland 1890-1922

Nikolaj Berdjajev, *filosoof*

Semjon Frank, *filosoof*

Dmitrij Merežkovskij, *dichter/
romanschrijver*

Maksimilian Vološin, *dichter*

Nikolaj Gumiljov, *dichter*

Anna Achmatova, *dichter*

Vladislav Hodaševič, *dichter*

Serge Bulgakov, *filosoof/theoloog*

Ljev Sjestov, *filosoof*

me en de reactionaire elementen in zijn kerk. Hij schreef 'Tegen degene die de geest uitschakelen'. Hij zei: Ik ben christen, maar ik spreek voor mijzelf, niet voor een natie of een confessie. Zijn moeder was katholiek, een Française. Berdjajev stond sympathiek ten opzichte van het katholicisme, ja sympathiek ten opzichte van alle menselijke spiritualiteit, ten opzichte van alles wat daarin waar is en naar God toe kan leiden."

Wat is bij Frank, die toch jood is, het christelijke element?

Interessante vraag. Hij beschouwt zichzelf als christen. (Frank werd Orthodox in 1922, red.). Hij heeft jodendom en christendom niet als elkaar uitsluitend beschouwd. Die twee staan voor Frank spiritueel niet tegenover elkaar. Voor Frank is de godmenschheid - een grondgedachte van het christendom - een basisidee, niet alleen theoretisch, maar ook in het contact met de wereld. Franks ontologie (wijsgerige zijsleer, red.) is volgens Berdjajev één van de diepste van zijn tijd.

Het menselijke is geworteld in het goddelijke, een christelijke idee. Dat geeft een geborgenheid die men in de buitenwereld, in de externe wereld, hard had gemist. In de eerste helft van de 20e eeuw was die externe wereld een nachtmerrie: de Eerste Wereldoorlog, Lenin, Stalin, de Tweede Wereldoorlog. Deze mensen waren romantici à la Novalis en Schelling. Ze leefden in twee werelden, waarvan ze geloofden dat die één zijn. Geworteld waren ze in de geesteswereld, hun moederland. Hun uitwendige moederland was vernietigd: ze waren ballingen. In de buitenwereld vonden ze weinig steun. Die wereld was onstabiel en stormachtig. Frank spreekt in zijn boek 'Volgens de sterren' (Following the stars) over een schip dat zich in de storm oriënteert aan de sterren, aan de eeuwige werkelijkheid."

Deel drie van uw laatste boek gaat over de zoektocht naar een authentieke spiritualiteit. Hoe ziet u die?

"De zoektocht naar authentieke spiritualiteit wil het transcendente menselijke potentieel vervullen. Ze ziet de huidige staat van de mens als slechts een schets, een embryo van wat we werkelijk kunnen worden: cognitief, emotioneel, spiritueel, esthetisch, sociaal, anderszins. Ik denk aan de alternatieve wetenschappelijke

theorieën als die van Rupert Sheldrake of van David Bohm. Bijvoorbeeld Bohm's interpretatie van de quantum-mechanica. Een spirituele kijk op de kosmos komt terug. Zo is er de zienswijze dat alle gebeurtenissen in het heelal opgeslagen blijven in een 'zero-energy field'. Daarmee krijgt het bijbelse idee van het 'Boek van het Zijn' steun. De idee van een herinnering in het heelal voert naar de zienswijze van het heelal als een levend organisme. Dat is niet God, maar het sluit God ook niet uit. Het gaat bij dit alles om het overwinnen van de kloof tussen een spirituele visie op de wereld en de hedendaagse fysica. En tussen een spirituele visie en de psychologie. Denken we aan Jung, aan Ken Wilber, aan Stanislav Grof met zijn idee van een transpersoonlijke psyche. Het studieobject van de laatste is de spirituele ervaring van ons bewustzijn, een doelgericht onderzoek naar de spirituele kant van de mens. De mens is geboren met spiritualiteit. Dat is niet iets dat je leert, niet het resultaat van culturele suggestie en van opvoeding."

Wat is de rol van het christendom daarin, meer in het bijzonder het Orthodoxe christendom?

"De taak van de kerk en het Orthodoxe christendom is zoeken naar waar de impuls van het spirituele ligt. Niet tegen de impuls ingaan, maar deze omarmen, en niet dogmatiseren. Kijken naar waar de Geest van Christus is. 'De Geest ademt waar Hij wil', zegt de Bijbel. Samen met de Geest te zijn, is de taak van de hedendaagse kerk. Er zijn veel verleidingen en veel gevaren op die weg, maar het is toch een avontuurlijk en spannend pad. Veel van de Orthodoxe gelovigen hebben deze spirituele impuls hard nodig. 'Wees volmaakt, zoals uw Vader in de hemel'. Dat is niet alleen iets moreels - dat ook! -, maar gaat over een *alomvattende* integrale perfectie. Eenheid van geest en lichaam, maar ook eenheid van bewustzijn en onderbewustzijn. Negatieve energie moet je niet onderdrukken, maar verwerken. En gebruiken voor constructieve en creatieve doelen."

Leo van Leijssen

* T. Kochetkova, *The Search for Authentic Spirituality in Modern Russian Philosophy: The Perdurance of Solov'ev's Ideal*, 2007, ISBN10: 0-7734-5412-8
ISBN13: 978-0-7734-5412-5.